

XI.

ZÁVĚRY.

Navrhovatelé osnov sudetoněmecké strany, jsou-li konfrontováni s příliš pádnými protiargumenty kritiky, opáčí asi takto: „Žádné dílo lidské není bez kazu. Připustme, že své chyby mají i naše návrhy. Ale jejich chyby jsou vyváženy tím, že by garantovaly trvání a posici německé národnosti v Československu a tím i pokoj ve státě“.

Nuže, tato replika autorů osnov má hned dvě vady najednou. Především: není správné, že by uskutečnění jejich návrhů posici německé národnosti garantovalo; a za druhé: opravdovou garancii její posice lze hledati a nalézti v jiných opatřeních, nežli jsou tato. Uskutečnění návrhů by — jak jsme viděli — znamenalo vybudování hluboké propasti mezi německým a československým národem v republice, jejich vzájemné separování. V nedávno vyšlém čísle revue „Der Auslandsdeutsche“, jež je orgánem stuttgartského oficiosního „Auslandsinstitutu“, se praví v posuzování výsledků estonské národnostní autonomie: „Die Entwicklung der Beziehungen zwischen den einzelnen Nationen in den verschiedenen europäischen Ländern zeigt uns ja immer deutlicher, daß die Abkapselung und die Absonderung, wenn sie gewiß auch die Erhaltung der Eigenart in bestimmten Grenzen ermöglicht, auf die Dauer doch sehr große Gefahren mit sich bringt. Eine Volksgruppe, die immer stärker in einem Sonderdasein aufzugehen beginnt, wird vom

staatsführenden Volk über kurz oder lang doch als Fremdkörper empfunden werden, und von einer solchen Auffassung bis zum Willen der Ausmerzung ist dann der Weg gewöhnlich nicht mehr sehr lang.“ Zde je hřebík uhozen na hlavičku: menšina, která se příliš do sebe uzavírá, stává se ve státě cizím tělesem, a stát pak, ať chce či nechce, musí dospěti vůči ní do vztahu prudkého nepřátelství a menšina do těžkého existenčního boje.

Naproti tomu opravdovou zárukou posicím německé národnosti jest především obecné demokratické zřízení státní, které zaručuje svobodu občanů, jejich rozvoj hospodářský a kulturní po každé stránce, a tedy i po stránce národnostní. Jest ovšem pravda, že ve státě, v němž sociální politika a hospodářské řízení se strany veřejné moci pokročilo tak daleko, jak tomu jest ve všech moderních demokraciích, v Československu o nic více ani méně nežli na př. v Americe, nyní i ve Francii, v Belgii, do nemalé míry i v Anglii atd.; že v takovém státě musí býti i národnostní instituce propracovávány mnohem intensivněji, nežli ve státě klasicky liberálním. V liberalistickém řádu, kde stát se omezoval toliko na roli „ponocného“, kde dbal jen, aby rušivým zásahem nebyla kažena volná hra spontánních hospodářských a sociálních sil, které „jdou samy sebou“, tam národnostní úprava mohla se omezovati jen na určitá jazyková pravidla v životě soukromém a ve styku s úřední mocí; a na negativní záruku, že národnostní odlišnost nebude občanům na závadu v jejich hospodářském počínání, v přístupu k úřadům atd. Tam národnostní politika se často veze spíše po koleji politiky zájmů regionálních — viz na př. národní funkci českého a uherského státního práva v polovině uplynulého století. Ve státě sociálním a hospodářsky zasahujícím staví se národnostnímu právu úkoly nové: ono musí zabezpečiti národnostem podíl, odpovídající jejich početnosti a síle, na všem

tom, čím stát do hospodářského a společenského života nově vniká: postátňuje-li se školství a zveřejňuje-li se kulturní organizace obyvatelstva (divadla, knihovny, osvětová lidovýchova atd.), tedy podíl na dotování těchto pomůcek z veřejných prostředků. Stává-li se stát podnikatelem, tož podíl na personálu, jehož užívá, i ohled na národnosti při rozložení jeho podniků. Je-li stát mimořádně velkým odběratelem a spotřebitelem, tož národnostní proporce při dodávkách proň. Ručí-li stát za rizika soukromého hospodaření v dobách krise (podpora nezaměstnaných, sanování úvěrních ústavů, velkého průmyslu atd.), tož podíl na těchto garancích. Při tom všem ovšem i podíl na státní správě.

Tato proměna státních funkcí se děje v Československu za specifických poměrů národnostních. Pravili jsme tu na počátku, že ČSR — na rozdíl od jiných národnostně složených států, na př. Belgie nebo Švýcarska — jest zemí klasické národnostní promíšenosti. V českých zemích se národnostní čára během sedmi století čtyřikráte semo tamo posunula, někde i o několik desítek kilometrů; a nebyla nikdy, zejména pak dnes není, nijak určitá a vyhraněná, neboť z obcí českých přichází se po většině do německých obcí oblastí obcí smíšených; a také území většinou německé, resp. většinou české, jest místy prosyceno diasporou druhé národnosti. V takovém státě, mění-li se ze státu liberalistického v demokracii sociálně hospodářskou, pro novou národnostní úpravu nelze používati vzorů odnikud jinud. Takový stát musí si nacházet nové instituce cestou experimentů, krok za krokem, od zkušenosti ke zkušenosti, veden toliko zásadou spravedlivosti a slušnosti — ale nijakými předsudky nebo hotovými modely.

Československá republika se snažila od počátku budovati takové instituce. V její ústavě čteme na př. ustanovení, ne jenom že „rozdíl v náboženství, víře, vyznání a jazyku není žádnému

státnímu občanu republiky Československé v mezích všeobecných zákonů na závalu, zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem, aneb pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání“,

nejenom že

„státní občané republiky Československé mohou v mezích všeobecných zákonů volně užívati jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých a obchodních, ve věcech týkajících se náboženství, v tisku a jakýchkoli publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu“,

ústava nejenom že garantovala slušné postavení jazyků menšinových před veřejnými orgány (to vše jsou instituce národnostně právní ve státě převážně liberalistickém),

ale také, že „pokud ve městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů československých, náležejících k menšinám náboženským, národním a jazykovým, mají býti určité částky vynaloženy na výchovu, náboženství neb lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných veřejných, zabezpečuje se těmto menšinám v mezích všeobecných předpisů pro veřejnou správu platných přiměřený podíl na požitku a používání.“ (To jest už národnostněprávní prvek státu hospodářsky demokratického.)

Viděli jsme, že zákonodárství československé zavedlo na př. už hned v r. 1919 proporcionální poměr do lidového knihovnictví; ono také už v r. 1921 zavedlo ochranu proti hospodářskému útisku z důvodů národnostních atd. Ovšem, energičtěji se tato tendence prohlubování národnostní reglementace provádí hlavně v posledním desetiletí, kdy zástupci německé menšiny participují na vládě republiky. Poslední stadium tohoto úsilí jest právě ona dohoda mezi vládními stranami československými a německými z 18. února t. r., v níž se mimo jiné ustanovilo, že

„v dobré snaze trvale přispívati ke vzájemnému porozumění v národnostních vztazích republiky a k odstranění všeho, co by mohlo obyvatelstvo státu na této křižovatce národnostních zájmů ve střední Evropě vzdalovati, prozkoumala československá vláda nynější stav menšinové politiky v Československu a navazujíc na tradici českoněmecké demokratické politiky menšinové, stanovila další směrnice. Zvláštní pozornost a péči věnuje vláda hospodářské situaci krajů postižených světovou krizí některých odvětví průmyslové výroby. Shodou okolností jsou kraje tyto obydleny převážně spoluobčany jazyka německého. Vláda investuje do veřejných prací a staveb ve všech oblastech státu stejnoměrně podle potřeby a bude dbáti o to, aby všude, tedy také v územích, obydlených Němci, zaměstnávání byli v první řadě podnikatelé a dělníci místní. Při zadávání ukládá se centrálním úřadům přísný dozor nad podřízenými orgány, aby této zásadě hospodářské spravedlnosti v plném rozsahu bylo učiněno zadost. Vláda zvláště upozorňuje všechny orgány na osobní odpovědnost za plnění této instrukce. Vláda bude přihlížeti při provádění sociální péče a sociálně zdravotních opatření nejen k počtu obyvatelstva, nýbrž i k výši nezaměstnanosti v jednotlivých obvodech. V oblasti sociální a zdravotní péče o mládež bude vláda dbáti, aby řízením péče o mládež byli pověřováni příslušníci vlastního národa a vynasnaží se, aby instituce péče o mládež byly zabezpečeny a dále budovány. Pro přijímání sil do státních služeb stanovila ústavní listina zásadní směrnice. Vedle těchto ústavních zásad přiznává vláda stejně trvalou platnost zásadě, že totiž bezpodmínečná loyality ke státu je samozřejmým předpokladem práva národních menšin. Vláda může objektivně konstatovati, že se čím dále tím plněji osvědčuje mravní síla čl. státnosti, také ve směru tvůrčí národnostní spolupráce. Tato skutečnost a stále šířící se znalost úředního jazyka umož-

ňuje vládě učiniti další krok v přijímání příslušníků národnostních menšin do státní správy a míti zřetel čím dále tím větší na zájmy nejen všeobecné, kvalifikační a pak regionální, ale také na zájmy menšinové ve směru ke spravedlivé úměrnosti.“

V dalším pak se ustanovují některá uvolnění ve výkladu jazykového zákona a ve věcech školských.

Byla položena nedávno otázka, proč zásady dohody z 18. února 1937 byly formulovány toliko do vládního usnesení (ostatně při rozpočtové debatě parlamentní v prosinci toho roku byly tyto zásady v hlavních rysech prohlášeny též resolucí obou sněmoven), proč nebyly uzákoněny. Naproti tomu dlužno odpověděti, že to tak právě odpovídá oné experimentální metodě, onomu zkusnému hledání cest a nových prostředků na půdě poměrně nové, o níž jsme se zmínili nahoře. Metoda demokracie je induktivní, zkušenostní. Jsou věci, ve kterých prostá zásada číselné proporcionality by byla krutá pro národnostní menšiny. Příkladem jest na příklad dotování podpor v nezaměstnanosti státem, uvážíme-li, že za hospodářské krise exportní průmysl — který je v míře větší, nežli odpovídá národnostní proporci, řízen i obsluhován německými podnikateli a zaměstnanci — jest v první řadě postižen nezaměstnaností.

Jinde zase důvody účelnosti velí opak: na př. při pohraniční strážce, která má býti co možná nejvíce neodvislá od místního obyvatelstva. To vše zatím jest látka elastická, kterou formulovati do přesné zákonné formule bude možno až po nějaké době sklízených zkušeností.

Že však tyto zásady se rychle vžívají, že se život ve státě podle nich zařizuje, toho dokladem byla na př. řeč předsedy vlády dra Hodži v rozpočtovém výboru poslanecké sněmovny dne 17. listopadu 1937, z níž vyplývalo zejména, že národnostní proporce při nabírání nových státních zaměstnanců se

od února 1937 již podstatně zvýhodnila pro německé uchazeče; že byla zřízena stálá konference personálních referentů, kteří vedou evidenci jak nových jmenování, tak uvolněných míst s hlediska národnostního; že byla učiněna radikální opatření pro zlepšení znalosti menšinových jazyků a poměrů v menšinových oblastech u státních zaměstnanců; že ve věci státních záruk, daňových odpisů a jiných způsobů pomoci kruhům podnikatelským německá kvota byla úměrna spíše potřebě nežli početní proporci; a že státní dodávky a investice v některých oborech rovněž překročily proporci, aby vyhověly potřebě.

Zkrátka a dobře: toto jest ona cesta, kterou posice německé národnosti v Československu mohou být nejlépe garantovány, zvláště zůstane-li nedotčen demokratický systém vládnutí v tomto státě: systém representativní vlády, vykonatelně odpovědné poslanecké sněmovně, volené nejširším hlasovacím právem za principu poměrnosti. Neboť tato zásada garantuje německému občanstvu stejný podíl na parlamentních sborech, jaký mají v massách občanstva, a to poskytuje možnost demokratickým směrům německým, aby vstoupily do vlády a spoluřídily vládní kormidlo. Za takové jejich kontroly nejen není možno vládnouti proti německému národu v tomto státě; nýbrž zásada spravedlivého podílu na vší moci, vlivu a majetku státním jest a musí býti při takové participaci dennodenně neustále a soustavně uplatňována. Není-li to garancie pevnější, nežli kdyby se německá menšina podle návrhů sudetoněmecké strany uzavřela do ghetta svého národnostního svazu, obetkaného čínskou zdí vůči československé většině?

Tím ovšem *nechci říci, že při dalším budování našeho národnostního práva myšlenka samosprávy jest vůbec vyloučena. Jest samospráva a samospráva; může býti samospráva, která je v duchu demokratických representativních zásad, a která ná-*

rody od sebe neseparuje, nýbrž jen odlehčuje správě státní a sblíží občany se státním aparátem. Taková jest zmíněná samospráva lokálních obcí a okresů. Takové jsou různé druhy autonomie zájmové, které v Československu už existují. Takového druhu jest existující autonomie ve věcech školských, veřejném knihovnictví, v lidovýchovně, na jejíž organizaci a rozšíření podle praktické potřeby a zkušeností se v demokratických kruzích československých i německých v ČSR nepřestává uvažovati. Takovou zkusmo budovanou samosprávou však není autonomie navržená osnovami sudetoněmecké strany. —

Němečtí ideologové separatistické koncepce národnostní autonomie říkávají — a stejně činí autoři a obhájci návrhů SdP — že Československo bylo až dosud státem národním, a že se musí státi napříště státem národnostním.

Řekne-li nám někdo toto heslo, zeptejme se ho nejprve, má-li při té své formulaci národnostního státu na mysli sociologickou strukturu či právní povahu, anebo vznik či politický cíl státu.

Sociologicky: na otázku, zda jest ČSR státem národním či národnostním, odpověď zní: Jest státem, který má dvě třetiny národa většinového a jednu třetinu různých menšin. Kdo pokládá za národní stát jen ten, v němž národnost hlavní má celých 100% obyvatelstva, ten Československou republiku národním státem ovšem nenazve. Ale nalezne pak takový posuzovatel vůbec jaký národní stát na světě? Ten pak, komu je národním státem každá země, v níž má nějaká národnost aspoň absolutní většinu, bude muset Československou republiku nazývati státem silně národním, neboť tu je národnostní většina kvalifikovaná. My nenazveme tento stát ani národním, ani národnostním, nýbrž řekneme si konkrétně a jasně, kolik v něm má ta která národnost procent obyvatelstva.

Také s hlediska *právní povahy* jest ČSR obojím typem státu

zároveň. V jejím právním řádu — jak jsme viděli v kapitole IV — jsou uskutečněny instituce, v nichž mají příslušníci československého národa přednosti, jaké bývají obyčejně spojovány s povahou států národních: státním oficiálním jazykem jest jazyk československý, zatím co jazyky menšin mají před veřejnou mocí jen právo na jazykovou ochranu, nemalou sice, přece však jen posici odlišnou od posice jazyka hlavního. Ale jsou zase jiná práva: na př. školská, právo na hospodářskou aktivitu, podíl na veřejné moci atd., kde platí princip absolutní rovnoprávnosti, tedy princip státu národnostního.

Historicky národ československý se na území tohoto státu uplatňoval zpravidla daleko energičtěji nežli národnosti ostatní, zejména při vzniku republiky před dvěma desetiletími. Ale také sudetští Němci bývali v dějinách těchto zemí často hodně aktivní; a jestliže jejich zástupcové jako dobré sudičky nestáli u kolébky republiky, tož přece jen začali po krátkém několikaletém období vzdoru opět pracovati na jejím rozkvětu a pracují na něm již déle, nežli proti němu vzdorovali.

S hlediska politického *cíle*: Zde je možnost odpovědi na otázku národní či národnostní teprve mnohoznačná. Má-li rozhodný vliv na cíl státu a jeho povahu okolnost, zda ten či onen národ v něm má své výhradné sídlo, či zda tu je jen odnoží vybíhající do něho odjinud, tož pak ovšem národ československý, který spočívá v Československé republice celou svojí podstatí, vtiskuje jí po té stránce mnohem silněji svůj ráz nežli na př. Němci, jichž zde bydlí jen asi 4% ze všeho německého národa. Ale ovšem, cíl státu se nevyčerpává jenom službou ryze národním potřebám té či oné skupiny. A také Československo, jak se právě v této době pro demokracii tak kritické ukazuje, plní vedle této služby také funkci jinou, všem jeho národnostním skupinám společnou: funkci zajišťovatele míru na jednom z nejdůležitějších míst světa. Kromě toho jest

mostem kulturní výměny německoslovanské, jako sotva která země jiná.

Z toho všeho tedy vyplývá, že odpověď na otázku: stát národní či národnostní není tak prostá, jak ji chtějí míti národnostní radikálové, že už proto nemůže býti tato formule brána za heslo pro zákonodárné návrhy tak dalekosáhlé. Hlavně však bych chtěl říci těm, kdož se přimlouvají — ať už v souvislosti s návrhy sudetoněmecké strany, či bez ní — za to, aby republika se ze státu československy národního změnila ve stát národnostní, tedy za jakési vnitřní zinternacionalisování Československé republiky: Hlásat tento požadavek a přispívat k jeho uskutečnění může s vlastní subjektivní pravdivostí a oprávněním jen ten, kdo sám přináší do politického života státu nějakou nadnárodní myšlenku, myšlenku všem národnostem společnou; a věří-li, že ji lze učiniti smyslem státní existence, života a práce republiky: politik konfesijní, politik s koncepcí socialistickou, ideolog hospodářské demokracie — ti všichni mají právo, aby požadovali se svého hlediska Československo jako stát společný více národnostem stejně, neboť mu nabízejí ideu stejně společnou více národnostem. Nemůže se však právem tohoto požadavku dovolávat ten, kdo ke státu vznáší jenom své požadavky národní; ten, kdo nechce stát internacionalisovat myšlenkou všem národům stejně společnou, nýbrž pouze svým radikálním nacionalismem.

Není vyloučeno, že Československo v budoucnu bude podobnější Švýcarsku, které platí za stát národnostní, nežli jest mu podobno dnes. Dojde-li k tomu, stane se tak společným dílem Čechoslováků a Němců, po případě i Maďarů a ostatních národností, zasvěceným nějaké jim všem společné myšlence, k vůli níž všichni budou stejně ochotni se dohodnout o svých věcech národních, obětovat z nich to, co navzájem se potýká, aby společný cíl mohl býti dobře obsloužen. Nikdy by však k tomu

nemohlo dojíti, kdyby tito národové — každý s hlediska svého národního sobectví, a nechovajíce vůči celku vřelejšího citu nežli nanejvýš pocit bázně z jeho moci a síly — dovedli vůči státu jen vznášeti požadavky a nepřinášeti mu žádné dobrovolné oběti pro společný cíl; kdyby neuznávali žádného jeho všeobecného, nadnárodnostního poslání. Za takových okolností by bylo možné jen, že: buďto by byly národnostní menšiny, takto znacionalisované a na celek nemyslící, odzbrojeny a zatlačeny národnostní většinou k bezvýznamnosti a že by živořily; anebo by stát byl národnostmi desintegrován. To ani ono ale není a nemůže býti cílem těch, jimž upřímně jde o to, aby na tomto kusu světa, kterým jest Československo, byla uskutečňována novodobá demokracie.